

MYSLIVOST A LOV NA STATCÍCH COLLALTOŮ V ČESKOSLOVENSKU (1918–1945)

GAME MANAGEMENT AND HUNTING ON THE COLLALTO ESTATES IN CZECHOSLOVAKIA
(1918–1945)

Jan Koumar

Abstrakt: Cílem tohoto textu je podat pohled na lovecké a myslivecké aktivity na velkostaticích rodu Collalto v Československu mezi lety 1918 až 1945. Pozornost je nejprve věnována organizaci myslivosti, jež se děla prostřednictvím stanovené hierarchie lesníků. Text vychází především z dokumentů dochovaných v Moravském zemském archivu v Brně, ale také ze vzpomínek dvou dam z rodu Collalto: Marie-Therese (1870–1940) a Giseldy Mensdorff-Pouilly, rozené Collalto (1902–1983). Další část textu se zaměřuje na společenskou stránku myslivosti: podzimní hony ve Staatzu a Brtnici a šlechtickou společnost, která se na nich podílela. Poslední část této práce tvoří popis počtů ulovené zvěře a nakládání s ní. V různých letech se to přirozeně liší, ale i tak byly stavy stabilní až do začátku 2. světové války, kdy počty odstřelené zvěře rychle klesaly a kdy se měnila i struktura druhů. Během války byla věnována mnohem větší pozornost zvířatům způsobujícím škody a škůdcům, zatímco počty ulovených jelenů, pernaté zvěře a zajíců klesly. Text se zabývá i způsoby nakládání s usmrcenou zvěří: většina byla prodána, malá část rozdána, ale přibližně třetina zvěřiny byla spotřebována na zámcích Brtnice, Uherčice a Kněžice. Závěr obsahuje také krátké shrnutí dalšího osudu rodu Collalto a jejich panství v Československu.

Abstract: The aim of this text is to describe gamekeeping and hunting activities at the estates of the Collaltos in Czechoslovakia between 1918 and 1945. Attention is paid to the cultural and social aspect of hunting and the hierarchy of gamekeepers. The text is based mainly on the documents preserved in the Moravian Land Archive in Brno, but also on the memoirs of two Collalto ladies: Marie-Therese (1870–1940) and Giselda Mensdorff-Pouilly née Collalto (1902–1983). The next part of the text focuses on the social side of hunting: the autumn hunts in Staatz and Brtnice and the noble society that took part in them. The final part of the text features lists of the hunted game. It naturally varies in different years, but even so the numbers tended to be stable until the beginning of the Second World War, when the numbers of game shot fell rapidly and when the structure of species changed as well. During the war, much more attention was paid to animals that cause damage and to vermin, while the numbers of shot deer, game birds, and hares dropped. The text also considers the ways the killed game was handled: most of it was sold, a small part given away, but approximately one-third of the game was consumed at the chateaus Brtnice, Uherčicie, and Knežice. The conclusion also includes a short summary of the further fate of the Collalto family and their estates in Czechoslovakia.

Klíčová slova: Collalto; myslivost; Československo; šlechta ve 20. století.

Keywords: Collalto; Gamekeeping; Czechoslovakia; Aristocracy in 20th Century.

Úvod

Lovy a hony patřily po dlouhá staletí k rytmu aristokratického života.¹ Nejvyšší formou lovu jakožto společenské události byl sice lov parforsní (z francouzského *par force* – silou, tedy do vysílení zvěře),² nicméně častější a méně náročné byly obyčejné hony pořádané na šlechtických sídlech a hojně navštěvované okolními či příbuznými rody. Díky vysoké kultuře těchto lovů se v krajině začaly od středověku objevovat obory a bažantnice,³ krajinu obohatily lovecké zámky a prostory k obřadným loveckým rendez-vous, udílely se i řády. Nežádoucím důsledkem extenzivních lovů byl dokonce nedostatek zvěře včetně zajíců, kvůli němuž Moravský zemský sněm musel stanovit omezení lovu v některých ročních obdobích.⁴ Lovecká vášeň šlechtu neopouštěla ani ve 20. století, které pro ni jinak bylo plné proměn, zůstávala naopak jedním z typických znaků jejího životního stylu. Již před zánikem monarchie se ovšem lovecké zájmy rakousko-uherské šlechty rozšířily mimo území Evropy, významné se tak staly lovecké výpravy například na území Afriky. Franz Josef Auersperg se za loveckými cíli vydal do Súdánu, Johann Pálffy do Nairobi,⁵ Africe docela propadl Rudolf Salm, jehož cesty do Habeše se v roce 1908 zúčastnil i rakouský šlechtic italského původu Emanuel Josef Collalto e San Salvatore.⁶

Ten byl z rodu, který v rámci rakouské monarchie patřil k první společnosti. Collaltové pocházeli z kopcovité krajiny na řece Piavě u Trevisa, nejstarší člen rodu Rambald I. je doložen ve druhé polovině 10. století, pravděpodobně v roce 1110 si zde rod vybudoval hrad Collalto, v roce 1245 pak získal hrad San Salvatore, oba se následně stávají součástí jejich predikátu.⁷ Do konce 16. století se hrabství Collaltů stává součástí Benátské republiky, jména členů rodu uvádí Libro d'Oro. Na Moravu rod přišel se svou historicky nejvýznamnější postavou – Rambaldem XIII., který od Ferdinanda II. získal panství Brtnice, k němuž později přikoupil panství Černá a Německý Rudolec. V jeho stopách šli i další důležití členové rodu. Antonio Rambaldo, významný mecenáš umění,⁸ Tomas Vinciguerra (1710–1768), který k fideikomisu připojil panství Písečné, Uherčice a k rodovým majetkům přidal i alod Okříšky. Eduardovi (1747–1833) v roce 1822 František I. udělil primogeniturně knížecí titul vázaný na vlastnictví

¹ K prakticky neměnnému rytmu aristokratického roku blíže viz ŽUPANIČ, Jan, Úvod, in: VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BANYÁSZOVÁ, Katarína (edd.), *Volný čas objektivem šlechty*, Praha 2016, s. 7–19.

² FRANCEK, Jindřich, *Lovecká vášeň v proměnách staletí*, Praha 2008, s. 126.

³ TUMA, David, *Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Plzeň 2018.

⁴ KRÍŽOVÁ, Alena, *Pánský salon na šlechtickém sídle: ušlechtilé záliby a neřestné zábavy aristokratů*, Brno 2010, s. 9.

⁵ SLABOVÁ, Markéta, *Hic sunt leones. Lovecké výpravy na černý kontinent*, in: VAVŘINOVÁ, V. – ŽUPANIČ, J. – BANYÁSZOVÁ, K., *Volný čas objektivem šlechty*, c. d., s. 40–62.

⁶ K jeho cestě do Habeše blíže: KOUMAR, Jan, „Krajina opálených lidí.“ Habešská cesta Emanuela Collalta e San Salvatore v roku 1908, *Historia* 2019, 18(3), s. 26–32. Dochoval se deník s popisem cesty i ulovené zvěře. Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), G 169, Rodinný archiv Collaltů (dále jen G 169), k. č. 393, inv. č. 395.

⁷ ELBEL, Petr – SCHMIDT, Ondřej (edd.), *Z Trevisa do Brtnice. Příběhy šlechtického rodu Collalto ukryté v českých archívech (Katalog výstav)*, Brno 2019, s. 17–20.

⁸ KAZLEPKA, Zdeněk, *Ostrov italského vkusu. Umělecký mecenáš Antonia Rambalda hraběte z Collalto a San Salvatore mezi Vídní a Moravou v první polovině 18. století*, Brno 2011.

1 Octavian Collalto s uloveným jelenem, (30. léta 20. století). Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Jaro-
měřice nad Rokytou, svaz Uherčice, inv. č. JR03747.

moravského fideikomisu. Do nově vzniklého Československa vstoupil rod v čele se zmíněným Emanuelelem Josefem 4. knížetem Collalto (1854–1924). Po něm se majitelem československých rodových statků stal jeho prasynovec Manfred (1870–1940) a po něm jeho nejstarší syn Octavian (1906–1973), který majetky zmenšené první pozemkovou reformou o jednu třetinu držel až do roku 1945. Vznik Československa však pro aristokracii znamenal zrušení šlechtických titulů (v prosinci 1918), pozemkovou reformu, která měla rozdělit půdu mezi české rolnictvo (začala v dubnu 1919 přijetím tzv. záborového zákona)⁹ a zrušení institutu fideikomisu (došlo k němu v červenci 1924). Nicméně o to více se držela svých tradic, mezi něž patřila právě myslivost a podzimní lovy.

⁹ K ní i jejím výsledkům blíže např. HORÁK, Ondřej, *Lichtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*, Praha 2010, s. 67–107.

Jak myslivost na statcích Collaltů v Československu vypadala, je centrem zájmu tohoto příspěvku. Jeho cílem je popsat lovecké a myslivecké aktivity na velkostatcích rodu mezi lety 1918 až 1945, pozornost je věnována kulturní a společenské stránce honů i technickým záležitostem, především organizaci a správě myslivosti. Jen okrajově se text naopak věnuje politické situaci a rodinné historii Collaltů, zpracované již dříve jinde.¹⁰ Text je založen především na dochovaných archivních dokumentech uložených v Moravském zemském archivu v Brně, ale i na pamětech uložených v soukromém archivu hraběnky Isabely Collalto de Croÿ, jejichž autorkami jsou dvě dámy z rodu Collalto: starší Marie-Therese (1870–1940) a mladší Giselda Mensdorff-Pouilly, rozená Collalto (1902–1983). Co se Collaltů a lovu týče, není tento text svého druhu první, navazuje na pojednání o lovu a myslivosti na jejich panství za zmíněného milovníka umění Antonia Rambalda v 18. století,¹¹ dále pak na práce zabývající se historií rodu Collalto ve 20. století¹² a obecněji na studie zabývající se historií myslivosti a vztahem šlechty k lovu a honům.¹³

Organizace myslivosti na statcích Collaltů

Marie Therese Collalto ve svých vzpomínkách na zašlé časy považuje lovy za ušlechtilou zábavu, která se liší od masového vraždění, v němž se na statcích některých pánů střílení zvěře zvrhlo. Procházky loukami a lesy, stejně jako čekání na krále lesů – jelena, jsou podle ní vrcholem aristokratické zábavy, který mnohé z majorátních pánů odvedl od starosti o jejich panství.¹⁴ V tom se nepochybně nemýlí. Na statcích Collaltů probíhaly velké podzimní lovy každoročně již před vznikem Československa. Honebním zákonem pro Moravu a Slezsko z 31. března 1873 bylo právo lovu mimo šlechtické velkostatky vázáno na obecní komunitu, nicméně společenství obecní honitby často honitbu pronajímala.¹⁵ Collaltové tudíž jednak provozovali hony na vlastní honitbě, jednak měli propachtovanou převážnou část obecních honiteb, za něž platili honebním výborům jednotlivých obcí.¹⁶ Právo myslivosti platilo mimoto též pro Bažantnici severovýchodně od Brtnice, která byla oborou.

¹⁰ KOUMAR, Jan, *The Last Princes of the House of Collalto e San Salvatore in Moravia*, *Historický časopis*, 2019, 67, č. 4, s. 633–657.

¹¹ NOBICHT, Jakub, *Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rambalda Collalto v letech 1725–1740*, in: KUBEŠ, Jiří – PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou: miscelanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 163–191.

¹² KOUMAR, Jan, *Emanuel Collalto e San Salvatore. Tři pohledy na život „posledního muže starého režimu v Rakousku“*, *Moderní dějiny*, 2019, 27(2), s. 31–53; TÝŽ, *The Last Princes*, c. d., s. 633–657.

¹³ Blíže FRANCEK, Jindřich, *Lovecká vášeň v proměnách staletí*, Praha 2008; ŠTĚTKA, Antonín, *Lesu a lovu zdar: historie, přítomnost, budoucnost*, Hostivice 2010. K lovu šlechty za první republiky je nutné zmínit její aktivity mimo Československo: LELKOVÁ, Šárka, *Das verlorene Paradies. Die Farm des Fürsten Adolf Schwarzenberg in Afrika*, in: *Adel und Wirtschaft: Lebensunterhalt der Adelligen in der Moderne*, München 2009, s. 235–244. Obecněji ke šlechtě v Československu: DOLEŽAL, Jiří, *Úvahy o české šlechtě v čase první republiky*, Svědectví, 1986, 20, č. 77, s. 39–62; k volnočasovým aktivitám a lovu blíže: VAVŘINOVÁ, V. – ŽUPANIČ, J. – BÁNYÁSZOVÁ, K., *Volný čas objektivem šlechty*, c. d.

¹⁴ Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, COLLALTO, Marie Therese, *Aus vergangenen Zeiten*, Wien 1937, s. 41–42.

¹⁵ KOMÁREK, Julius, *Myslivost v českých zemích*, Praha 1945, s. 82.

¹⁶ K pronájímům honiteb před vznikem Československa (1850–1905) viz MZA, F 19, Ústřední správa Collaltovských statků (dále jen F 19), k. č. 824.

Nově vzniklé Československo recipovalo rakouské právní normy, upravilo je pouze tzv. malým honebním zákonem č. 98/1929 Sb., který sjednotil dobu lovu a stanovil výčet zvěře.¹⁷ Pozdější protektorátní právní úprava zákonem č. 127/1941 Sb. znamenala změnu především v tom, že k vydání honebního lístku bylo nadále nutné složit myslivecké zkoušky a být členem Československé myslivecké jednoty. S počátkem pozemkové reformy a vyvlastněním velkých lesních celků v oblasti Černé a Uherčic se pro Collalty změnila správa lesních revírů a s nimi i zbylých honiteb, roztržštěné části lesů byly odprodávány, obhospodařování jiných se stalo výrazně složitějším.

Podle služební pragmatiky z 1. září 1923, která v novém Československu nahradila na collaltovských velkostatkách starší pragmatiku z roku 1897, spadaly honební záležitosti pod pravomoc vrchního lesmistra se sídlem v Brtnici. Ten měl k ruce tři samostatné lesmistry: pro statky v Černé u Měřína, pro Uherčice s Písečným a pro Brtnici. Lesmistr jako správce lovu měl za úkol péči o zvěř a sladění lesního hospodářství s lovem, vnější službu pak obstarávali revírníci s přidělenými hajnými. Právě revírník měl mimo jiné za úkol ochranu lesů i honitby a vedl deník ulovené užitečné i škodlivé zvěře. Do lesního úřadu v Brtnici patřily revíry: Stará Říše, Jestřebí, Opatov, Předín, Kněžice, Brtnice, Okříšky a Valdek. Pod lesní správu v Černé pak spadaly revíry: Černá, Německý Rudolec, Zhoř a hájemství Chlumeck. Konečně pak na jihu byly revíry rozdrobených lesních parcel Uherčic a Písečného.¹⁸ Honitby revíry kopírovaly. Jmenování též byli dva lesní hlídači (lesa i zvěře), vedle nich měl každý revírník odpovědnost za svěřenou zvěř, přičinít se měl o zamezení pytláčení. Počátkem čtyřicátých let tak byl vrchním lesmistrem Karel Navrátil, pod nímž byli tři lesmistři (František Kružík, Karel Kovařík a Oswald Schweinecker), dále šest hajných (Václav Krutiš, Kliment Běhal, František Pulicar, Viktor Štěpánek, Ludvík Polák a František Štěpánek).¹⁹ Honební personál sám ovšem nesměl pořádat žádnou naháňku, dispozice o provozu lovu a honební dny stanovovala lesní správa po domluvě s Collaltou. Za škodnou bylo stanovené zástřelné, jež patřilo ze dvou třetin revírníkovi a z jedné třetiny jeho pomocnému personálu (adjunktovi), střelenou zvěř (škodnou i užitkovou) bylo nutné poslat nejpozději druhý den do Brtnice, parohy a lovecké právo (jedlé vnitřnosti) nicméně patřily střelci.²⁰ Revírník přiděloval daná hájemství jednotlivým hajným, ti měli na starost krmení zvěře, ale hlavně zamezení pytláctví. Zatímco revírníci pobírali ve dvacátých letech plat 10 000 korun, a pokud měli vlastní domácnost, pak i plné deputátní požitky (bezplatný byt, bezplatný otop, osvětlení, oděvné a střelné), lovčí a hajní pobírali 2 000 korun, byli-li ženatí, pak jim k tomu náležel celý deputát, svobodným jeho polovina.²¹

Po území collaltovských statků byly pro správu lesů, ale i pro ochranu zvěře rozmístěny myslivny. V polesí Aleje u Jestřebí stál empírový lovecký zámeček,²² v jehož přízemí se nacházel deputátní byt revírníka Karla Kovaříka, v horním patře byl velký sál s rozlohou 98,5 m² a dvěma pokoji, který byl v minulosti sporadicky využíván pan-

¹⁷ HROMAS, Josef, a kol., *Myslivost*, 2. vydání, Písek 2008, s. 48.

¹⁸ MZA, F 19, k. č. 133, *Služební norma*, s. 50–51.

¹⁹ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 340–341.

²⁰ MZA, F 19, k. č. 133, *Služební norma*, s. 64.

²¹ *Tamtéž*, s. 22.

²² SAMEK, Bohumil, *Umělecké památky Moravy a Slezska*, 2. J–N, Praha 1999, s. 262.

2 Collaltovský lovecký zámek Aleje (okolo 1935). Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, svoz Uherčice, inv. č. JR01213a324.

stvem.²³ V areálu zámku byly situovány tři hájovny a dva polygonální altány. V roce 1945 máme doložené obydlení již pouze jedné z hájoven: na okraji Stonařovské aleje měl deputátní byt hajný Antonín Štěpánek. V Černých lesích byly v tamní velké hájence dva deputátní byty pro hajné (v roce 1945 hajní Štancl a Zeman), vedle jejich bytů se nacházela myslivna. Brtnický velkostatek, který byl nejméně dotčený pozemkovou reformou, si uchoval hájovny v oboře Valdeku a myslivnu v Chaloupkách. V Uherčicích měl hajný byt přímo v budovách zámku, a jelikož pozemkovou reformou Collaltové přišli o zámky v Černé i Německém Rudolci (byly z nich vytvořeny zbytkové statky), hajný Oswald Schweinecker bydlel v jednopokojovém bytě s kuchyní pronajatém v domě Jana Šustra v nedalekém Bohdalově čp. 148.²⁴ Aleje ani Chaloupky však při lovech v dobách Československa již využívány nebyly. Při lovu se často používalo auto, nebylo tedy třeba zůstávat v myslivnách, jednodušší a rychlý byl návrat do brtnického zámku.

Co se zbraní týče, vrchní lesmistr byl vybaven kulovnicí Mannlicher ráže 8 mm, všichni lesmistři měli brokovnici ráže 16 či 20 mm, dále pak buď brokovnici ráže 16 mm, nebo pistoli Walter ráže 7,65 mm. Pouze brokovnici byli vybaveni hajní, Ludvík Polák kromě ní vlastnil i flobertku ráže 6 mm.²⁵ O zbraních samotných Collaltů informování nejsme, v konfiskačních materiálech z roku 1946 nejsou uvedeny žádné, vzhledem k lovecké vášni Collaltů je velmi pravděpodobné, že si je Octavian Collalto odvezl při odjezdu z Československa do Itálie, kde pořádal lovy jeho bratr.

²³ MZA, F 19, k. č. 409.

²⁴ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 1269.

²⁵ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 340.

Lovy jako společenská událost

Jak již bylo řečeno, do nově vzniklé republiky vstoupili Collaltové v čele s knížetem Emanuelem. Šlo o lovce velmi zdatného, jeho vila v Heiligenstadtu oplývala loveckými trofejemi, z nichž některé kníže rozdával svým služebným, kteří obývali zahradní dům nedaleko vstupu do vily.²⁶ Svědectví díky tomu máme o srnci uloveném 11. května 1916 v mitrovickém revíru nedaleko Uherčic či o jelenovi uloveném v okříšském revíru 31. května 1884. Své lovecké zvyky kníže Emanuel se vznikem Československa nijak neměnil, jeho nevlastní bratr Mořic zanechal zprávu o velkých lovech v Brtnici na podzim roku 1922.²⁷ Lovu se tehdy účastnili v Brtnici bydlící Kielmanseggové, Widmannové z blízkých Luk nad Jihlavou a Dubští z Lysic. Poslední leč pro šlechtu se tehdy konala na zámku v Brtnici, kde bylo připraveno i pohoštění, honu se však účastnili i místní občané, jejichž poslední leč proběhla v brtnické hospodě. Následující rok však již byl ve znamení zdravotních problémů Emanuela Collalto, o rok později se hony pro šlechtu nekonaly vůbec, v prosinci 1924 totiž Emanuel umírá.

Statky na území Československa zdědil jeho prasynovec Manfred, který je začal spravovat s pomocí nejstaršího syna Octaviana. Do roku 1925 ani jeden z nich moravské honitby svého prastrýce nenavštěvovali, kontakty mezi oběma rodovými větvemi byly řídké a omezovaly se na písemnou formu. V roce 1924 proto například lovil Octavian opakovaně v maďarském Vensiedlu, ale i v Enzensdorfu a u Piattiů v Loosdorfu, přičemž počet jeho ulovených kusů za rok se vyšplhal na 143, z čehož 27 bylo zajíců, 95 koroptví, 11 bažantů, 3 křepelky, 7 kusů ostatní drobné zvěře.²⁸ Manfredovy lovy se zase od roku 1918 až do roku 1924 konaly především na jeho statcích ve Staatzu u Laa an der Thaya v Dolním Rakousku, nedaleko hranic s Československem, lovy zde pořádal i v pozdějších letech, po převzetí moravského dědictví.

Jak atmosféra podzimního lovu ve Staatzu vypadala, nám přibližuje ve svých pamětech nejstarší Manfredova dcera Giselda.²⁹ Do zámecké kuchyně byli na dobu lovu každoročně najímáni kuchaři z Vídně, po zdědění moravských statků bylo povoláváno i služebnictvo ze zámku v Uherčicích. Na pomoc se často dostavoval František Kružík ze zámku v Kněžicích, Ruggero Cenedese z italské Susegany, kastelán Číhal z Uherčic a další. Předem dohodnut a připraven byl sled jídel, stejně tak ubytování pro hosty. Slavnostní tabule, k níž se usedalo obvykle o půl osmé večerní, byla připravena ve velkém sále zámku, podávala se při ní však nejen ulovená zvěř, ale i cukrovinky dovezené z Vídně. Červeně vytapetovaný sál, na jehož zdech visely ve zlatých rámech obrazy z collaltovských sbírek, v čele s Tizianovým portrétem benátského prokurátora a se dvanácti vedutami od Canaletta na ostatních stěnách (9 z nich zobrazovalo Benátky, zbylé Řím), působil impozantním dojmem. Nábytek pod obrazy byl vyzdoben čínským a japon-

²⁶ Za informace o dochovaných trofejích knížete Emanuela u paní Elsinger na Eroicagasse 9 i za jejich fotografie jsem vděčný nakladateli občasníku Döblinger Extrablatt, panu Wolfgangu E. Schulzovi.

²⁷ FLESAR, Václav, Kořeny věků. Kronika rodu Flesarů psaná v letech 1423–1923, Jimramov 2015, s. 593.

²⁸ MZA, G 169, k. č. 398, inv. č. 275, Kniha úlovků.

²⁹ Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, MENS DORFF-POUILLY, Giselda, Erinnerungen, Band 1–3, Ernsdorf 1950, s. 109–115.

3 Pohoštění lovecké společnosti u Manfreda Collalto (třetí zleva) při lovu ve Staatzu. Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, svoz Uherčice, inv. č. JR15679.

ským porcelánem, pro účely lovu byly po zdech aranžovány větvičky chvojí. Po večeri následovala káva a pánové se odcházeli bavit do kuřáckého sálu, kde se podával alkohol.

První lovecký den začínal obvykle rodinnou slavnostní snídaní, u stolu se podávaly vídeňské zákusky, maso, a především dobře upravená vejce. Po snídani se začali sjíždět hosté, večer se již konal první malý hon pro všechny, kteří se ubytovali, zvláště pokud bylo k večeru krásné počasí. Hosté byli od dvacátých let, kdy Manfred zdědil moravské statky, stejní, jejich složení se měnilo jen později díky svatbám jeho dcer, přibyli proto Lichtensteinové, k nimž se přivdala jeho nejmladší dcera Polyxena, či Windisch-Graetzové, kteří se s Collalty spřiznili svatbou Marie s Manfredovým synem a nástupcem Octavianem. Každoročními hosty, kteří zůstávali po celé tři dny trvání lovů, byli Bubi Reuss, Vicki Trauttmansdorff a Eduard (Edi) Paar, jehož lov v Bechyni na oplátku navštěvoval Octavian Collalto. Alespoň na den či dva vždy přijeli též Rudolf (Rudi) Colloredo, Karl (Kari) Traun, Rumerskirchové, později se pokaždé objevuje také Franz Windisch-Graetz. Ne každý rok, avšak přesto velmi často na lovy ve dvacátých a třicátých letech přijížděli z Jemnice Ali Pallavicini, z maďarské Pálfy přijížděl Karl Apponyi, Wolfgang (Wolfi) Castell-Rüdenhausen, příbuzný Manfredovy manželky Thekly, ze zámku v Jaroslavicích na Znojemsku přijížděl August Spee, dále však i Idi Lichtenstein či Heinrich Hoyos.³⁰ I když Manfred neměl rád na lovu ženy, nebránil jim v něm, avšak vzhledem k tomu, že kněžna Thekla o lov nejevila žádný zájem (trpěla

³⁰ Tamtéž, s. 111.

4 Emanuel Collalto (první zprava) na lovu, (okolo 1880). Zdroj: MZA Brno, fond G 169, Rodinný archiv Collaltů, kart. 469, fol. 819.

těžkými migrénami, a její zdravotní stav jí to tudíž neumožňoval), dámy obvykle hrály bridž, případně tančily v gramofonovém sále. Na loviště se však zpravidla dostavily odpoledne přehlédnout množství ulovené zvěře.

Každý z dalších loveckých dnů začínal opulentní snídaní, následoval slavnostní nástup do několika aut a odjezd lovců na loviště. Lovená zvěř se lišila rok od roku v počtu, například rok 1927 byl bohatý na zajíce, uloveno jich bylo během tří dnů přes 800, ani srnčí nebylo vzácné. Hon na koroptve probíhal formou naháňky v řadě, lovci postupovali vedle sebe po čtyřech až pěti. Každý lov míval zhruba pět významných střelců, každý z nich měl po ruce jednoho z fořtů a samozřejmě nosiče, kteří koroptve či zajíce nosili na tyči. V průběhu prvního dne byly úlovky zpravidla největší, v roce 1927 to bylo 1 400 kusů zvěře, za celé 4 dny potom přes 5 000. Pro zajíce zpravidla přijížděli nákupčí z Vídně. V roce 1933 se Giselda Mensdorff-Pouilly zmiňuje o zvláštním úkazu, k němuž došlo při lovu jejího otce ve Staatzu.³¹ Lovcům procházejícím po svahu pod tratí se náhle zdálo, jako by země ožila. Stovky zajíců se tehdy hnaly směrem k trati a lovci tak během pouhých 10 minut na jednom místě střelili přes 200 kusů, často jedním výstřelem zahynula dvě zvířata.

Zatímco Manfredovy hony se konaly ve Staatzu či v blízkých Uherčicích, hony jeho syna Octaviana byly po roce 1928 pořádány v Brtnici. Manfredův syn se na místním zámku usídlil v prosinci toho roku, v následujících letech se v Brtnici zaučoval ve správě statků, jež měl zdědit. I Octavianových lovů se účastnila nejen šlechta z okolí,

³¹ Tamtéž, s. 149.

ale i ze vzdálenějších míst. Návštěvní kniha zámku Brtnice dokládá přítomnost třebíčských Waldsteinů, batelovských Blankensteinů, avšak přítomen opakovaně býval i Charlie Windisch-Graetz, Anton a Mary Fürstenbergovi, Victor Trauttmansdorff, Otto Fünfkirchen, Louisianne Liechtenstein, již zmíněný Eduard Paar, Ernesto Widmann, Zdenko Radslav Kinský, Hugo Strachwitz, z blízkých Plander přijel Karl Wiedersperg a samozřejmě i Eduard Mensdorff-Pouilly, manžel Octavianovy sestry Giseldy.³² Na hony se jezdilo do revíru Jestřebí, kde se zpravidla první den začínalo. Každoročně se pořádaly také lovy na koroptve s pomocí aportérů chovaných na brtnickém zámku a zaječí ploužení bez psů, obvykle s deseti střelci a dvojnásobným počtem honců. V Bažantnici se prováděl lov pomocí naháňky. Mimo hony samozřejmě probíhal odstřel škodné, mysliveckému mravu se však přičilo, aby byl host pozván ke střelení vran či líčení na tchoře, šlo o vnitřní záležitost majitele honitby.³³

Protože na bratrovy lovy přijížděl z Itálie obvykle i mladší Rambald, Octavian navštěvoval na oplátku jeho italské honební dny. Rambald v italském San Salvatore trvale pobýval od roku 1925, disponoval italskými statky, které byly největším loveckým revírem v celém Venetu.³⁴

Ulovená zvěř

Právě o brtnických honech Octaviana Collalto jsme nejlépe informováni, co se týče počtu ulovené zvěře. Ten se v jednotlivých letech různil, zůstává však poměrně stabilní do počátku druhé světové války, kdy počty jednak prudce klesají, jednak se také mění skladba zvěře: větší pozornost je věnována škodné a drobné zvěři, zatímco ubývá vysoké, pernaté i zajíců. Daleko více se též namísto velkých honů pořádají drobné lovy v průběhu podzimu. Počet ulovených kusů na velkostatku Brtnice s připojenými Okříškami v různých letech samozřejmě kolísal, nicméně dlouhodobě se pohyboval okolo 1 500 kusů. Vysoce nadprůměrný byl v tomto ohledu rok 1930, kdy bylo uloveno 4 136 kusů zvěře, jejíž skladba vypadala tak, jak ukazuje tabulka 1.³⁵

Tabulka 1 Ulovená zvěř na velkostatku Brtnice a Okříšky v roce 1930

Revír	jelen	srnčí	bažant	tetřivek	koroptev	křepelka	sluka	zajíc	králík
Jestřebí	3	14	23		26		3	173	388
Opatov		11	64		42			416	268
Kněžice		4	12					334	380
Okříšky		10	87	4			2	577	452
Brtnice		12	4				5	402	
Bažantnice		5	106		32	3	4	180	90
Celkem	3	56	296	4	100	3	14	2 082	1 578

Zpracováno na základě pramenů MZA, F 19, kniha 4452.

³² MZA, G 169, kniha 324, inv. č. 30.

³³ KOMÁREK, J., Myslivost v českých zemích, c. d., s. 258.

³⁴ MORO, Pierandrea, Collalto. Storia di casato millenario, Roma 2018, s. 127.

³⁵ MZA, F 19, kniha 4452.

Jak je vidět, zcela absentuje prase divoké, jehož počty byly ve třicátých letech srovnány prakticky na nulu, do konce války se tudíž černá zvěř v lesích vůbec neobjevovala, kněžičtí myslivci se s ní znovu setkávají po přechodu fronty na konci druhé světové války.³⁶ Naopak obrovské jsou počty zajíců a králíků, kvůli nimž se lovu muselo zúčastnit velké množství personálu. Zajíce bylo třeba vymáčet (vytlačit moč z močového měchýře), svázat a navléknout na tyč, kterou dva pomocníci nesli. Počet koroptví se odvíjel od povahy počasí daného roku. Koroptev je totiž citlivá na změny podnebí, v případech červnových dlouhotrvajících lijáků bylo na podzim koroptví málo, jelikož v červnu se líhnou mladé kusy.³⁷ Malé jsou též počty vysoké zvěře, nulové jsou záznamy o odstřelu škodné.

Jak se hony proměňují v době protektorátu, můžeme sledovat na významně odlišných počtech i skladbě zvěře v roce 1941. Tehdy bylo celkem uloveno pouhých 346 kusů, daleko větší počty představuje právě škodná, jejímuž odstřelu v předchozích letech nebyla v loveckých knihách věnována pozornost. Kontinentální zimy v letech 1939–1942 zdecimovaly drobnou lovenou zvěř, zima roku 1929–30 arktickými mrazy vyhubila převážnou část zajíců i srnčí,³⁸ mezi zastřelenými kusy jsou proto dokonce i veverka, které byly jak před válkou, tak po ní hájeny.³⁹ Do lovených revírů přibýly do té doby obecní Černé lesy, které před válkou obhospodařovala obec Brtnice a lov prováděli místní, nově se objevuje též honitba v revíru Brodce a Valdek. Lov se prováděl i na polích mimo revíry, často bez společnosti, u řady kusů není revír vůbec uveden. Skladbu zvěře ulovené v roce 1940 přibližuje tabulka 2.⁴⁰

Tabulka 2 Ulovená zvěř na velkostatku Brtnice v roce 1940

Revír	srnčí	bažant	kachna	zajíc	liška	jezevec	tchoř	lasička	veverka
Černé lesy	30				5				5
Jestřebí	16				3		2	2	
Opatov	16		1					4	
Brodce	9				10	3		13	
Kněžice	8		3		5		1		
Valdek	15			22	10	3	8	12	
Na polích	17			26					
Neurčeno	27	27		48					
Celkem	138	27	4	96	33	6	11	31	5

Zpracováno na základě pramenů MZA, F 19, kniha 4458.

³⁶ VEČEŘA, Jan – PEJCHAL, Ota – ONDRÁČEK, Antonín, Kněžice, Kněžice 1994, s. 113.

³⁷ KOMÁREK, J., Myslivost v českých zemích, c. d., s. 16.

³⁸ Tamtéž, s. 12–14.

³⁹ Srov. MZA, F 19, k. č. 408, fol. 130.

⁴⁰ MZA, F 19, kniha 4458.

Mění se i počet kusů, které ulovil sám Octavian Collalto. Do počátku války se počet zvyšuje: 406 kusů v roce 1925, rok 1926 strávil vojenskou službou v Římě,⁴¹ záznamy proto chybí, 275 kusů však již ulovil v roce 1927, 607 kusů v roce 1928, 353 v roce 1929, 1 087 v nadprůměrném roce 1930, pro rok 1931 záznamy chybí, 844 kusů nicméně ulovil v roce 1932, 1 588 kusů v roce 1933, 853 v roce 1934, 1 307 v roce 1935, 1 336 v roce 1936, 1 164 v roce 1937, 776 kusů v roce 1938, 1 028 v roce 1939, v následujících letech počty strmě klesají. V roce 1940 je to jen 67 kusů, v roce 1941 je to 102 kusů, což je pozoruhodné vzhledem k faktu, že Octavian po celou dobu lovů trpěl spálou a řady loveckých příležitostí, kvůli nimž přijela i jeho sestra s dětmi, se nemohl účastnit.⁴² Dále Octavian složil 173 kusů v roce 1942, 38 kusů v roce 1943, 473 kusů v roce 1944, 274 v roce 1945.⁴³ Za války se také lov soustředí na vlastní pozemky, téměř absentují návštěvy okolních honiteb. V letech 1927–1939 se Octavian kromě vlastních lovů v Uherčicích, Staatzu, Písečném, Brtnici, Černé, Rudolci a v Měříně pravidelně účastnil honiteb ve Vysokém Chvojně, Johnsbachu, maďarském Resztheby, Meleggátu, Vadaskertu, u své nejmladší sestry Polyxeny v Högyeszu, na statcích Waldsteinů v Třebíči, u Paarů v Bechyni, u Mensdorffů v Boskovicích, u Wenzel-Sternbachů v Třešti či u Piattů v Loosdorfu. Oproti tomu mezi lety 1940–1945 lovil pouze na vlastních, výše zmíněných honitbách, z ostatních se sporadicky (dvakrát v roce 1941, jednou v roce 1942) objevuje sousední Třebíč, kde se lovilo v místní bažantnici.⁴⁴

S ulovenou zvěří se nakládalo různým způsobem. Zdaleka největší počty se prodaly lesníkům, ale v roce 1924 byl významný též prodej zrekonstruovanému brtnickému hotelu U černého orla a jednotlivcům. Ve výše uvedeném roce 1930 se například za zvěř utrhlo 23 160,50 Kč. Menší část zvěře byla v témže roce darována. Dostali ji především hosté lovu, podarována nicméně byla každý rok i obec Bransouze, města Jihlava a Brno, avšak i jednotlivci: v roce 1930 například okresní lesník Svoboda či pánové Zejda a Herbolický z Jihlavy. Zhruba třetina ulovené zvěře byla spotřebována na zámku v Brtnici, menší část úlovků byla odeslána otci Manfredovi do Uherčic a sestře do Kněžic. V každoročním zápisu se také objevuje spotřeba masa na lovecké pohoštění v Jihlavě a v Brtnici, není však udán počet kusů.⁴⁵ K porovnání předválečného a válečného stavu může opět posloužit fakt, že v roce 1940 bylo již utrženo pouhých 3 225 korun, odběratelem byl především sám Octavian Collalto, zvěř však byla také darována jednotlivým polesím (nikoliv jmenovitě lesníkům). Co se prodeje týče, kupujícími byli převážně zaměstnanci velkostatků: ředitel správy statků Alexander, lesní dozorce Kružík, lesníci Kotas a Kružík, řidič Štěpnička a další.⁴⁶

Závěr

I když způsob vykonávání myslivosti a lovů zůstával po vzniku Československa bez větší proměny, lovy Collaltů v Československu a za protektorátu sice navázaly na

⁴¹ MORO, P., Collalto, c. d., s. 128.

⁴² Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, MENSdorFF-POUILLY, Giselda, Erin-nerungen, Band 1–3, Ernsdorf 1950, s. 219.

⁴³ MZA, G 169, k. č. 398, inv. č. 275, Kniha úlovků.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ F 19, kniha 4452.

⁴⁶ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 130.

předchozí lovy knížete Emanuela, oproti nim však byly výrazně skromnější. To neznamenal, že by společnost byla menší, lovecké séjour Collaltů navštěvovali – jak bylo uvedeno – četní příslušníci moravské, rakouské i uherské aristokracie, stejně tak Octavian Collalto trávil podzim na honech jiných rodů nejen z okolí Brtnice. Na rozdíl od předválečných dob se však s lovy pojily jen malé, takřka rodinné slavnosti. Vysoké počty odlovených zajíců a králíků ukazují, že krajina byla v době první Československé republiky pro zvěř dobrým útočištěm. Počty ulovené zvěře nicméně drasticky snižuje druhá světová válka, během níž Collaltové nenavštěvují okolní lovy, ale provádějí pouze odstřel zvěře na vlastních pozemcích. Nesouhlasit je tudíž nutné s tvrzením Lothara Höbelta, že si Collaltové v době války vzpomněli na svůj italský původ a do Brtnice přijížděli jen lovit.⁴⁷ Skutečnost totiž byla spíše opačná, počet ulovené zvěře i pořádaných honů v době války klesá, přičemž samotný Octavian Collalto na italských statcích svého bratra trávil, vzhledem k problematickému cestování, času výrazně méně.⁴⁸

Po roce 1945 byly statky Collaltů v Československu konfiskovány na základě dekretu prezidenta republiky č. 12 Sb. z 21. 6. 1945. Na podzim roku 1945 sice Ústřední správa collaltovských statků v Brtnici ještě stanovila nový sazebník zástřelného zvěře, který si vyžádalo zdražení loveckých nábojů,⁴⁹ vyměnit též stačila v důsledku politických změn nepřijatelně nadlesní a lesníka (pány Hübnera, Sobotu, Lettnera a Kotase),⁵⁰ avšak lov již prováděn nebyl. Společenstevní honitba v Moravském Rudolci (přejmenovaném z Německého Rudolce) zrušila již dříve provedenou dražbu a Octavianovi pouze oznámila, že si obec chce honitbu obstarávat sama.⁵¹ Již v lednu 1946 byl národním správcem zkonfiskovaných statků jmenován Ing. Krupica a čtyřčlenný poradní sbor, který se však nikdy neujal funkce. Octavian Collalto se po neúspěšných pokusech konfiskaci zvrátit odstěhoval do Itálie, kde v roce 1973 zemřel.⁵²

Prameny a literatura

Prameny

Moravský zemský archiv v Brně:

- fond F 19, Ústřední správa Collaltovských statků,
- fond G 169, Rodinný archiv Collaltů.

Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, COLLALTO, Marie Therese, Aus vorgangenen Zeiten, Wien 1937.

Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, MENSENDORFF-POUILLY, Giselda, Erinnerungen, Band 1–3, Ernsdorf 1950.

⁴⁷ HÖBELT, Lothar, Die mährische Aristokratie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, in: KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (edd.), Šlechta v proměnách věků, Brno 2011, s. 245–252.

⁴⁸ Když v roce 1940 zemřel Octavianův otec Manfred, byl dočasně pohřben na hřbitově ve Vratětině, protože přesun do Itálie nebyl možný. Ze stejných důvodů dojel na pohřeb na poslední chvíli jeho mladší syn Rambald, cestování po válkou postižené Evropě pro něj totiž bylo velmi obtížné.

⁴⁹ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 130.

⁵⁰ Tamtéž, fol. 409.

⁵¹ Tamtéž, fol. 145–6.

⁵² Podrobněji viz MORO, P., Collalto, c. d., s. 135–137.

Literatura

- DOLEŽAL, Jiří, Úvahy o české šlechtě v čase první republiky, Svědectví, 1986, 20, č. 77, s. 39–62.
- ELBEL, Petr – SCHMIDT, Ondřej (edd.), Z Trevisa do Brtnice. Příběhy šlechtického rodu Collalto ukryté v českých archívech (Katalog výstavy), Brno: Masarykova univerzita 2019.
- FLESAR, Václav, Kořeny věků. Kronika rodu Flesarů psaná v letech 1423–1923, Jimramov: V. Flesar 2015, s. 593.
- HÖBELT, Lothar, Die mährische Aristokratie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, in: KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (edd.), Šlechta v proměnách věků, Brno: Matice moravská 2011, s. 245–252.
- HORÁK, Ondřej, Lichtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním, Praha: Libri 2010.
- HROMAS, Josef, a kol., Myslivost, 2. vydání, Písek: Matice lesnická 2008.
- KAZLEPKA, Zdeněk, Ostrov italského vkusu. Umělecký mecenáš Antonia Rambalda hraběte z Collalto a San Salvatore mezi Vídní a Moravou v první polovině 18. století, Brno: Barrister & Principal 2011.
- KOMÁREK, Julius, Myslivost v českých zemích, Praha: Čin 1945.
- KOUMAR, Jan, „Krajina opálených lidí.“ Habešská cesta Emanuela Collalta e San Salvatore v roku 1908, Historia, 2019, 18(3), s. 26–32.
- KOUMAR, Jan, Emanuel Collalto e San Salvatore. Tři pohledy na život „posledního muže starého režimu v Rakousku“, Moderní dějiny, 2019, 27(2), s. 31–53.
- KOUMAR, Jan, The Last Princes of the House of Collalto e San Salvatore in Moravia, Historický časopis, 2019, 67, č. 4, s. 633–657.
- KŘÍŽOVÁ, Alena, Pánský salon na šlechtickém sídle: ušlechtilé záliby a neřestné zábavy aristokratů, Brno: NPÚ 2010.
- LELKOVÁ, Šárka, Das verlorene Paradies. Die Farm des Fürsten Adolf Schwarzenberg in Afrika, in: Adel und Wirtschaft: Lebensunterhalt der Adelligen in der Moderne, München 2009, s. 235–244.
- MORO, Pierandrea, Collalto. Storia di casato millenario, Roma: Viella 2018.
- NOBICHT, Jakub, Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rambalda Collalta v letech 1725–1740, in: KUBEŠ, Jiří – PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila (edd.), Šlechtic mezi realitou a normou: miscelanea ze studentských prací k dějinám raného novověku, Olomouc: UPOL 2008, s. 163–191.
- SAMEK, Bohumil, Umělecké památky Moravy a Slezska, 2. J–N, Praha: Academia 1999.
- SLABOVÁ, Markéta, Hic sunt leones. Lovecké výpravy na černý kontinent, in: VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BÁNYÁSZOVÁ, Katarína, Volný čas objektivem šlechty, Praha: NPÚ 2016.
- ŠTĚTKA, Antonín, Lesu a lovu zdar: historie, přítomnost, budoucnost, Hostivice: Myslivecké sdružení Hostivice-Chýně 2010.
- TUMA, David, Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Plzeň: NPÚ 2018.
- VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BÁNYÁSZOVÁ, Katarína, Volný čas objektivem šlechty, Praha: NPÚ 2016.
- VEČEŘA, Jan – PEJCHAL, Ota – ONDRÁČEK, Antonín, Kněžice, Kněžice: Obecní úřad 1994.
- ŽUPANIČ, Jan, Úvod, in: VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BÁNYÁSZOVÁ, Katarína, Volný čas objektivem šlechty, Praha: NPÚ 2016.